

HER İNSAN BİR ÇANAKKALE
-Hatıratlarda Çanakkale'yi Okumak-
Kâmil BÜYÜKER

Tarihin akışını değiştiren yüzyıl önce yazılmış bir destandır Çanakkale. Çanakkale’de her bir nefer, her bir insan, bir tarihtir, aslında... Savaşın içinde yer alan her insan bir Çanakkale taşır bağrında. Tarihi; güller yağarken, mermiler adresi belirsiz bir şekilde havada uçuşurken, şehitler toprağa tekbir nidalarıyla bir bir serilirken yani yaşarken yazan, kaleminin mürekkebini kanıyla karan, gönül coğrafyamızın uzandığı her iklimden yola düşen bu yiğit erler, geride silik fotoğraflar, adrese teslim edilmeden toprağa, kana bulanık mektuplar ve defterler bırakmış, tarihe çok asil, onurlu bir kayıt düşmüşlerdir.

Çanakkale’de alınan her nefes, şehitlerin soluklarına değer. Çanakkale’de adımlanan her karış, yaşanmış ve yaşanan bir tarihtir. Ve Çanakkale’yi Çanakkale yapanlar, dün gibi yazdıkları tarihle aramızdadır. Tarihi bir de resmi tarih yazıcılarından değil, bizatihi tarihi yazanlardan dinlemeli.

İşte hatırların ışığında okuyacağımız Müttefik donanması ile Osmanlı topçusunun düellosu olarak nitelenebilecek Çanakkale Deniz Zaferi, 3 Kasım 1914 Seddülbahir bombardımanı ile başlayıp 8-9 Ocak 1916 gecesinde son müttefik askerinin Seddülbahir bölgesinden ayrılmasına kadar sürmüştür.

Mersin’den Çanakkale’ye: Bir Erin Hatıraları

Çanakkale’de savaşanlar için rütbenin bir değeri yok. Gaye bir olunca herkes vazifesine müdrük, sorumluluklarını fazlasıyla yerine getiriyorlar. Çanakkale savaşına, Mersin’den katılan Emin Çöl de o isimless kahramanlardan biri. Ancak onun savaşa er ile astsubay arası bir görev olan “Takım Başı” rütbesiyle katılması, onun hem erlerle hem de astsubaylarla beraber olma imkânı bulması hatıratını özellikli kılmaktadır.

12 yaşında eğitimine başlayan Emin Çöl, Mersin’de ortaokul eğitimini tamamlıyor. Buradan derdini anlatacak düzeyde Fransızca ile mezun oluyor. Arkasından Beyrut’a astsubay okuluna gidiyor. 1914 yılında buradan mezun oluyor.

Adana’da kurulan 16. Tümen, 48. Alay, 2. Tabur, 2. Bölük’te görevlendiriliyor. Ancak bölükte kendisinden başka kıdemli subay yok. 16. Tümen’le katıldığı Çanakkale ve Sina’da Gazze-Şeria ve Birüsseba savaşları çok önemli savaşlar.

Emin Çöl günlüğünü tutmaya 16. Tümen Adana’dan savaşmak üzere Çanakkale’ye hareket ettiğinde başlıyor. Yaralandığı ve 1917 yılında gözlerini kaybettiği ana kadar yaşadığı, gördüğü her şeyi not ediyor. Yaralandığında yazdıkları düşman eline geçmesin diye, yanındaki askerlere verdiği emir ile anı defterlerini çöl toprağının altına gömdürüyor. Anıların bir kısmı 1964 yılında Vatan Gazetesinde tefrika edilirken, hatırlar ilk defa 1977 yılında yayınlanıyor:

“19 Mayıs 1915 gecesini, bulutsuz, ay yok, korkma ürkme yok. Yıldızlar gökyüzünün karanlıklarına çakılmış birer gümüş çivi başı gibi parlıyordu. Parola “Adana” idi. Tek tük silah atılıyordu. Akşamdan beri uyumayan, gümbür gümbür konuşan erlerimize “Silah başına” komutası verilince yerlerinden fırladılar. Her takım kendi komutanının arkasında toplandı. Albayrak Sırtı’nın sık fundalıkları arasındaki keçi yolundan birerli kolda duraklaya

duraklaya önden arkaya doğru fisıltı ile önü durur arkası yürür, arkası durur önü yürür, yürüyorduk. Çıt bile çıkarmamaya çalışıyorduk.

İniş aşağı döndüğümüzde İngilizler sezmiş olmalı ki ateş açtılar. Artık diziyle kolun, ses çıkarmamanın bir anlamı kalmamıştı. Olanca hızı ile Gülnar Deresi'nin 30-60 m. Tabanına can atıyorduk. Kazma, kürek, mantar sesleriyle paldır, küldür Gülnar Deresi'nin tabanına indiğimizde ateş hızlanmıştı. Gerçi biz gözüken bir pota (hedef) değildik. İngilizler de karanlığa kurşun sıkıyorlardı. Gülnar Deresi'nin tabanında 48. Alayın taburları, bölükleri birbirine karışmıştı. Bu kargaşalık içinde Üçüncü Tabur Komutanı Kemal Bey'in gür sesi iştiliyordu: "Ahmet Efendi, bölüğün nerede, bölüğünü bul..."

Ne bölük komutanının elindeki bölükleri, ne takım komutanının elinde takımları var idi. Bölüğü takımı toplayıp da, Yeşil Bayır'ı çıkıp, düşman üzerine atılmak olmuyordu. Oysa can alınacak en güzel yer bizim burasıydı. Her ere fundalıklar arasından düşman siperinin nerede, nasıl olduğunu, yöngesini (çevresini) göstermek olanağı vardı. Bir de Semertepe'nin arkasına inen bir ulaşım yolu var idi. Tümen'in gelip de bu yerlerin durumunu görmediğine ant içerim.

Hangi bölükten, taburdan olduğunu bilmediğim bir hayli erle birlikte, Yeşil Sırt bayırına tırmandık. Çıkınca da yattık. Düşman siperleri sağımızda kalıyordu. Ortalık ışımıştı. Bir sıçrama ile biraz ileri gidip yattım.

Düşman ateşi yeğınleşmişti (hafifleşmişti). Bir çalı arkasına yatmıştım. Yanı başımda sırtı çantalı, yüzükoyun yatmış birini gördüm. "Arkadaş, arkadaş açıkta kalmışsın, vurulacaksın..." dedim. Adamcağız kim bilir ne kadar önce şehit olmuştu. Ayağımı uzatıp, tüfeğin kayışını taktım, çektim. Mekanizmasını açtım, dolu idi.

İngiliz kurşunları, çalıkların dallarını makas gibi kırıpıyordu. Denizden bir İngiliz zırhlısı şarapnel yağdırıyordu. Yalnız üstümüzde patladığı için misketler daha ileri gidiyordu. Yakınımızdaki düşman siperlerinden bomba atılmasını düşünerek geriye süründüm. Ateş yavaşladı. Çalıkların arasında sıcaklık beynime işledi. Geride gür çalılı bir yer var idi. Benimle sırt üzerine çıkanlar buraya birer mezar gibi çukurlar açmışlar, içine yatmışlardı. Ben en sağa sürüne sürüne vardım. Elden ele kazma, kürek yetiştirdiler. Ben de kolayca kazılan yere girdim. (...) O gece sedyeli ağır yaralılar ile birlikte bir cenaze alayı gibi sol omuzdaki yarma yoldan aştık. Çantaların, peksimet torbaların, karavanaların, kaputların yığıldığı çalı diplerine geldik. Bu manga yuvalarında kiminde 5, kiminde 6 kişi vardı. Üst yanı ya şehit olmuş, yahut da Yeşil Sırt'ın oyukları, kovuklarından çıkmak için geceyi beklemişlerdi."¹

İlk bombardıman, ilk kahramanlıklar: Seddülbahir

Çanakkale'de ilk bombardımanın cereyan ettiği yer Seddülbahir'dir. Tarihler 3 Kasım 1914'ü göstermektedir. Seddülbahir Muharebesi'nin gerçekleştiği safhada 26. Alay 3. Tabur'da Binbaşı Mahmut Sabri Bey de bir Çanakkale eri olarak o anları canlandırır. Bu muharebeden takriben bir ay kadar sonra kendi yaralı ve tedavide iken hatıra olarak yazmış, Harbiye Nezareti Müsteşarlığına vermiştir. İlk baskısı 1933 yılında Yıldız, Harp Akademisi Matbaasında basılan hatıratıta şu can alıcı hadiseler nakledilir:

"Seddülbahir köyü ve civarı sürekli takviye istiyordu. Fakat mevcut kuvvet yoktu. Asker ve subayların gayret ve kahramanlığına tam bir güveni vardı. Pek az miktarda olsa bile düşmanın

¹ Çöl, Emin, *Çanakkale-Sina Savaşları –Bir Erin Anıları-*, haz.: Celal Kazdağlı, Nöbetçi yayınları, 2009, s.41-44.

çok kuvvetinden yılmayacakları muhakkaktı nitekim de öyle olmuştu. Seddülbahir'deki bir takımın yarısı iskele başında yarısı köy dışında Değirmenler civarında yerleşmişken ve bu takımın yarısına yakın şehit ve yaralı verdiği halde iskele ve civarından o gün çıkartma akşama kadar men ve düşmanın yüzlerce subay ve askeri mahvedilmişti. Bir esir Avustralyalı er ile iki İngiliz tüfeği geriye gönderilmişti. Bu hal ve vaziyet iki-üç saat devam etti. Bat harp cephesinde ise düşman piyadesi fazlaştıkça askerimizin yaralıları artıyordu. İhtiyattaki istihkam takımı da bu cepheye gönderilerek ihtiyat bir manga alıkonuldu düşman şarapnelleri ve makinalı tüfeklerine ve Tekke koyundan çıkardığı iki tabur kuvvete karşı askerimiz tam bir güvenle harp ediyordu. Tüfeklerden başka bir silahla bir yardım görülmediği halde 800'e inen kuvvetimiz düşmanın üstün askerini her taraftan sıkıştırıyordu. Düşmanın iki taburdan fazla kuvveti iki bölüğümüze karşı ilerleyemiyordu. Muhtelif hatlar teşkil ettiği halde katıyın sıçrayıp bir adım bile atamıyordu. Topçu kuvvetimiz 4 adet 37,5 milimetrelik küçük top gösterilmişti. Bunlardan ikisi hiçbir mermi atmaksızın daha başlangıçta harap olduğu gibi diğer ikisi sahile yanaşan nakliye gemilerine ateş açabilmişse de ardından düşman gemi toplarıyla susmaya mecbur edilmişlerdi. Daha sonra ne subay ve ne de askerinden haber alınmamıştır.”²

Düşmanın bitmeyen “eğer”leri, “keşke”leri

Bir dönemin önemli gazetecilerinden ve 1914-1918 yılları arasında askerlik görevini İstanbul Merkez Postanesi'nde Askeri Sansür Heyeti'nde yapan Ahmet Cemalettin Saraçoğlu, ilk baskısı 1953 yılında yapılan ve ikinci baskısını “Düşman Geliyor Top Başına” ismiyle çıkan eserinde özellikle 5-18 Mart tarihleri arasında cereyan eden en sarsıcı zamanları etkili üslubuyla kaleme almıştır. Kitabında iktibas yaptığı isimlerden birisi H.W.Wilson'dur. Wilson'un “Harpte Harp Filoları” adlı eserinin ikinci cildinde şunları itiraf eder: “Eğer teşebbüs edilecek harekât evvelce inceden inceye ve daha esaslı bir şekilde hazırlanmış olsaydı, eğer gemileri daha fazla miktarda cephaneye verilmiş bulunsaydı, eğer hücumun başlangıcında fazla miktarda büyük ve kuvvetli mayın arayıcı ve tarayıcı tekne elde edilseydi ve eğer “paravana” aleti bu hücum sırasında mevcut olup da bundan istifade olunabilseydi boğazların zorlanıp geçmesi mümkün telakki edilebilirdi...”

Ve yazar İngiliz muharririn bu kadar çok kullandığı “eğer”lerine İranlıların şu atalar sözü ile mukabele eder:

“Eğer” rab â “meğer” izdivaç kerhend,
Ez işân peçe şüd: “Keşki” nam...
Bunun Türkçesi de şudur:
“Eğer” ile “meğer”i evlendirdiler,
Onların “Keşke” adlı bir çocukları oldu.³

İngiliz Savaş Muhabirinin itirafı: Düşmanın manevi gücü top ateşi ile sarsılmıyor

Çanakkale'yi anlamak için, sadece resmi tarihe ve vesikalara değil, savaş gerisinde yaşanan mücadeleye ve drama da göz atmak gerekir. Bir İngiliz savaş muhabiri Ellis Ashmead Bartlett'in Çanakkale'de Müttefik ordusuyla birlikte geçirdiği günlerde İngiliz kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla gazetesine gönderdiği hareketla ilgili haberler, şahsi yorumlarını içeren raporlardan oluşan “Çanakkale Gerçeği” isimli eser de savaşın başka veçhelerini gün

² Çanakkale Hatıraları-III, -Mahmut Sabri Bey'in Seddülbahir Muharebesi Hatıraları, haz.: Metin Martı, Arma yay., 2003, S.71-72.

³ Saraçoğlu, Ahmet Cemalettin, *Düşman Geliyor Top Başına*, Yeditepe yay., 2007, s. 76.

yüzüne seriyor. Kitap ilk defa 1916 yılında “Ashmead Bartlett’in Çanakkale Raporları” adıyla Başkumandanlık Genel Karargâhı İstihbarat Şubesinden Bahriye Kıdemli Kurmay Yüzbaşı Rahmi Bey’in tercümesi ile yayınlanmıştır. 1925 Nisanından, ekim ayına kadar tutulan raporların Osmanlı Genelkurmayı tarafından İngilizce’den hemen Osmanlıca’ya çevrilip yayınlanması raporların ciddiyetini de ortaya koyuyor. Rapordan bazı çarpıcı satırbaşları şunlar:

“Bizce anlaşılmış bir durum vardı ki, düşmanın manevi gücü ne kadar şiddetli olursa olsun, topçu ateşiyle sarsılamıyordu. Fakat bütün bu engellere rağmen önemli derecede yer kazanmıştık, sağda Kirte köyünden 800 yardalık bir mesafedeydik ve askerlerimiz de düşman tarafından geceleyin yapılacak en gözü kara hücumlara mukavemet edebilecek derecede müstahkem mevzileri tutmuş bulunuyordu.

Türkler son derecede kahramanca ve fevkalade kararlı bir şekilde muharebe ettiler, aynı zamanda toplarını da gayet ustalıkla kullandılar. Toplarını ancak gerçekten ihtiyaç duyulduğu bir zamanda yani, sağ kanadımızda bulunan Fransızların ileri hareketiyle solda bizim yapmış olduğumuz geniş ölçekli tarama harekâtını durdurmak için kullandılar. (...)

Türkler gibi korkusuz bir düşman tarafından tutulan böyle mevkilerin elimize ancak ve ancak büyük bir sabır ve kuvvetli bir azim ile geçirileceği açıktı. Askerlerimiz, insan takatinin içinde bulunan her bir çalışma ve gayreti yapmıştı. Fakat düşman, pek amansız ve bahadırdı.”⁴

Devlerin Savaşını Yazabilmek

Çanakkale’nin geri planını anlamaya katkı sağlayacak iki önemli isim Aubrey Herbert ve Henry Morgenthau’nun “Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı” adlı hatıratı da özellikle dörtbine yakın şehidin verildiği Arıburnu cephesini anlatması bakımından önemlidir. İki parçadan müteşekkil hatıratın ilk bölümünün yazarı olan Binbaşı Aubrey Herbert İngiliz ordusunda bir istihbarat subayıdır. Türklere hayranlık duyan, Türkiye’yi iyi tanıyan ve Türkçe konuşan Herbert Çanakkale’de özellikle Arıburnu cephesinden önemli anekdotlar aktarır. Müttefik askerlerin yaşantıları, çektikleri sıkıntılar hakkında ayrıntılı bilgiler verir. 1919 yılında harbin ilk günlerindeki heyecanını “Mons, Anzac and Kut” ismiyle kitaplaştırır. 1922 yılında şimdiki neşredilen hatıratlarını yazmaya başlar ancak tamamlayamadan ölür. Hatıratın ilginç satırlar nakledeyim:

“Chunuk Bair’i (Conkbayırı) kaybettik ve onsuz savaşı kazanamayız. Türkler çok iyi savaşıyorlar ve onların cesareti her türlü övgüyü hak ediyor. Onların hayaletlere özgü beyaz duman yığınlarının altında, şarapnel fırtınasını geçerek tepeden aşağıya doğru saldırmalarını görmek harikaydı. Bizim kendi adamlarımız da muhtemeşimdi. Yeni Zelanda Piyade Tugayı’nın, kendi varlığına son vermesi gerekti. Bu arada yaralıların durumu anlatılamaz nitelikteydi. Sahilde üst üste sıralar halinde yatıyorlardı, yüzleri kum ve kanla kaplanmıştı; insanlar su diye inleyip yalvarıyorlardı; güneşten koruyan hiçbir sığınak yoktu; yaralıların çoğu istihkam hendeklerindeydi, adamlar sürekli olarak onların üzerine toz saçarak yanlarından geçiyorlardı. Onları başka yere nakletmek için elimizde neredeyse hiç imkân yoktu. Ateş hatları çaresizlik içindeydi ve ciddi tehlike altındaydı, istihkam hendekleri mühimmat taşıyan araçlar ve su için kişneyen, yiyecek taşıyan katırlar ile kapalı haldeydi. Bazı yaralı olmayan adamlar bile susuzluktan neredeyse çıldırmışlardı, sövüp sayarak lanetler okuyorlardı.(...)

⁴ Ellis Ashmead Bartlett, *Bir İngiliz Savaş Muhabirinin Kaleminden Çanakkale Gerçeği*, çev.: Yüzbaşı Rahmi, haz.: Muzaffer Albayrak, Yeditepe yay., 2007, S.162-163, 170.

Yeri gelmişken söyleyeyim, Türklerin savaş çığlıkları gür sesle söylenen etkileyici nitelikteki “Allah Allah” (God, God) ve “Voor” (Vur) ifadeleriydi; buna karşılık Yeni Zelandalılar sık sık “yumurtalar pişiriliyor” diye bağıyorlardı. Bu, görüldüğü üzere konuyla ilgisiz ve savaşı özellikten yoksun sloganın kökeni Mısır’a dayanıyordu. Orada, çöldeki arazi günlerinde, adamlar dinlemek için mola verdiğinde, Mısırlılar ilkel mutfaklar ve “Yumurtalar pişiriliyor!” nidasıyla sihirbazcısına ortaya çıkarlardı.”⁵

Yayınlanan eserin ikinci bölümünde ise dönemin ABD Büyükelçisi olan Henry Morgenthau’nun hatıraları yer almaktadır. Alman kökenli Yahudi bir aileden gelen Morgenthau, Türkler hakkında hiç de müspet düşüncelere sahip olmayan bir isimdir. 1913 yılında ABD İstanbul Büyükelçisi tayin edilmiştir. İtilaf devletlerinin de gayr-i resmi sözcülüğünü yapan Morgenthau, 1916’ya kadar İstanbul’da kaldı. Hatıralarında İtilaf devletlerine olan yakınlığını gizlemeyen büyükelçi, Türk topçusunun büyük başarısı olan On sekiz Mart Deniz Zaferi’ni küçümser, ertesi gün hemen saldırmamakla müttefiklerin fırsatı kaçırdığını belirtir. (Henüz daha ABD, İtilaf devletleri tarafında savaşa girmemişti.) Müttefiklerin sivil hedefleri vurmadığını, Enver Paşa’nın ise bunun tersini savunarak, İstanbul’da yaşayan yabancıları Gelibolu’ya canlı kalkan yapmak istediğini iddia eder.⁶

Meçhul Subay’ın günlükleri

Çanakkale’nin meçhul askerleri ve kahramanları çoktur. Zira kimse sonunu hesap ederek, bir paye umarak bu savaşa girmemiştir. “Hatıra Defteridir 1331” tarihi kaydı düşülerek Çanakkale’den bugüne saklanagelmiş günlükte de ismini bilemediğimiz meçhul bir Osmanlı topçu subayı, bugünler için önemli kayıtlar tutmuş. Şavaşın o dehşetini gün gün, an be an yazmış. 18 Aralık 1914’de tutulan kayıtlar 20 Eylül 1915’te nihayet bulmuş. Aralarda fasılalar olsa da savaşı tarifi ve ifadeleri imkânsızdır:

“12 Nisan 1331 [25 Nisan 1915 Pazar]

Şafakla düşman gemileri her ne kadar var ise Seddülbahir tarafına büyük ateş açtılar. Badehu bizlere de aynı yağmur gibi mermi yağdırmaya, biz onlara, onlar bize... Böyle ateş daha kimseler görmüş değildir. Aman Ya Rabbi nasıl anlatsam!

Topların ateşinden bir dumandır çöktü. Denizi, karası görünmez dereceye geldi. Bir nakliye gemisi Seddülbahir iskelesine asker çıkarmaya teşebbüs etti. Ateş ettik. Nakliyenin baş tarafını dağıttık. Batmamak için karaya oturdu. Kumkale tarafına dahi nakliye gemilerine çok ateş ettik. Tarassut mahallinden kumandanımız teşekkür ederek “Çocuklar bir tanesini batırdık,” diyerek müjde etti.

Tayyareler üzerimizde keşfediyorlar, bombalar atıyorlar. Hangisinden sakınacaksın. Öyle ateş olduğu tarifi gayr-i kâbil bataryamızın her tarafını kalbur gibi yapıp hallaç pamuğu gibi attı. Ateşin ardı arası olmayıp dehşetli surette ateş olunurken batarya zabitimiz Ali Rıza Efendi emir verdi, “Anam beni yetiştirdi, bu ellere yolladı” şarkısını söyleterek ateşe devam olunup bir vakit böyle ateş ettik. Üç yüz mermi attık. Cephemiz kalmadı. Ne yapacağız, şaşırдық. Efradın pek hatırına gelmiyor. Düşman bir dakikada elli-altmış mermi atıyor. Ateş etmemiş gemi yoktur. Öğlene kadar şiddetli ateş devam etti. Artık kulaklarımız, birbirimizin söylediğini işitmez olduk. Badehu yedi tane torpido ikinci batarya istikametine kadar gittiler.

⁵ Aubrey Herbert, *Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı*, çev.: Seyfi Say, Yeditepe yay., 2007, s.114, 117.

⁶ Henry Morgenthau, *Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı*, çev.: Seyfi Say, Yeditepe yay., 2007, s.9.

Erenköyü'ne atılan mermilerin isabetiyle bir tanesinin yattığını arkadaşlardan yedi kişi görmüşler. İspat ediyorlar. Gemileri tâdât etmek istedim ise de yirmi kadar zırhlı, yetmiş kadar torpido, on sekiz taharri gemisi, yetmiş tane nakliye. (...) Bugünkü muharebe gibi tarihlerde bile görülmemiş desem caizdir.”⁷

Binbaşı Halis Bey'in Savaş Notları

Çanakkale Savaşı'yla ilgili en önemli kaynaklardan birisi olarak zikredilen eser ise Binbaşı Halis Bey'in Çanakkale ile ilgili tuttuğu notlar ve raporudur. Önce Trablusgarp, sonra Balkan ve ardından 1914 yılında Çanakkale Muharebelerine katılan Binbaşı Halis Bey, Çanakkale Muharebesi içinde de önce Seddülbahir'de 27. Alay, 3. Tabur'da bölük komutanı olarak, ardından 24-25 Nisan 1915'te ise Anzak çıkartmalarında düşmanı ilk karşılayan komutan olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Çanakkale'de gösterdiği kahramanlıktan ötürü kendisine “liyakat nişanı” verilmiştir. Halis Bey'in tuttuğu notlar, 31 Temmuz 1914 tarihinde 3. Kolorduya gönderdiği özel seferberlik emri ile ilgili Gelibolu fenerinin bulunduğu mahalden yazılan vukuat raporuyla başlar. Kitaba dönüşen bu raporlarda müfrezes komutanlığından gelen emirler, talimatlar, müstahkem mevki komutanlığından birliklere gönderilen genelgeler, emirler yer almaktadır. Rapordan satırbaşlarında şehit olmaya giden bir ordunun kararlılığını göreceksiniz:

“6 Kasım 1914

(...)

Yedinci Tümen, Sazlımanı'ndan Karaçalı'ya kadar kıyı kesimine görevlendirildi. Bolayır da bu Tümen'e bağlanmıştır. Yirmi yedinci Alayda devredilen talimat üzere hareket olunacaktır. Bolayır'ın beslenme ve yönetimi, şimdiye kadar olduğu gibi yürütülecektir. Allah'ın yardımı ve Peygamberin ruhaniyeti ve askerlerimizin gayret ve himmetleriyle verilen görevimizi başarı ile yapacağımızı umut eylerim. Tümenlerle Maydos Müfrezesi birleşik düzenlemelerine dair ilk raporlarını hemen göndereceklerdir. İyice bilinmelidir ki geriye dönen ya düşman veya kanun kurşunu ile alçakçasına ve kesinlikle ölecektir, dayanan veya düşmana saldıran, ya yüksek şehitlik katına ulaşacak ya da zafer kazanıp gazi olacaktır.”⁸

Üç Alman Subayı ve Cepheden Haberler

Osmanlı ordusundaki modernizasyon çalışmaları için getirilmiş subaylardan birisi Carl Mühlman'dır. Bir askeri tarihçi gözüyle o da hatırlarını kaleme almıştır. "Çanakkale Savaşı- Bir Alman Subayının Hatıraları-" ismiyle yayınlanan hatıratında savaşı askeri, stratejik ve tarihi açıdan yazmıştır. Aslında onunla birlikte iki Alman subayı daha kitaplarda geçmektedir. Albay von Zodenstern, Albay Kannengiesser. Güney grubunda geniş çaplı bir harekate Alman subaylarının Türk askerlerinin başına atanması eleştiri konusu yapılmıştır. Mühlmann saldırı öncesi Osmanlı ordusunun durumunu anlatmaktadır:

"Bununla birlikte rahat bir gözlem için zaman yoktur. Büyük saldırıdan önce yapılacak çok iş kalmaktadır. Emir komuta zincirinde feci bir karışıklık hakimdir. Birlikler yorucu gece yürüyüşünden sonra dinlenmeksizin derhal ateşe girdiler. Cephenin ardında daha karışık bir durum vardı. Yeni gelen ve duruma intibak ettirilememiş olan birlikler, kurmay tarafından

⁷ Erdemir, Lokman; Güneş, İsmail, *Meçhul Subay –Çanakkale Cephesi'nde Bir Topçu Subayının Günlüğü-* Timaş yayınları, 2015, S. 66-67.

⁸ Ataksor, Halis, *Çanakkale Raporu –Binbaşı Halis Bey'in Savaş Notları*, Timaş yayınları, 2000, s. 45-46.

verilecek emirleri bekliyorlardı. Birden çok dilde emir vermenin güçlükleri ve tehlikeleri nahoş bir durum oluşturuyordu. İstihbarat ağı büsbütün yetersizdi."⁹

Bu karışıklığın neticesi olarak birliklere sadece bir saat önce emirler ulaştırılabildi.

Emirlerde başlangıçta sessizliğe ve hızlı hareket edilmesine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanıyor, ilerleyen grubun kırmızı işaret fişekleriyle mutlaka yerini belli etmesi, topçu ateşinin de ona göre yönlendireceği belirtiliyordu. İrtibat önemliydi. Nihai ama düşmanı gün doğmadan denize dökmektir.¹⁰

Güney Grubu Komutanlarından Von Zodenstern'in emirlerinin sonunda Türk askerinin maneviyatına vurgu yapan konuşmasının son bölümü dikkate değerdir:

"Askerler! Siz de Seddülbahir'deki düşmanı bu gece denize dökmelisiniz. Düşma bile sizden korkuyor. Bunun için avcı siperlerinden çıkıp açıkta muharebe etmeye cesaret edemiyor. Düşman ancak manialar, makineli tüfek ve toplarla size karşı durabiliyor. Siz onun ateşinden korkmuyorsunuz. Peygamberimizin (Allah yolunda hiçbir karşılık beklemezsiniz cihad yolunda canını feda edenleri erişeceklerini) vaad ettiği en büyük mutluluğu hatırlayarak ileriye atılmalı ve düşmanla süngü süngüye gelerek onları mahv ve perişan etmelisiniz. Bizim için bir adım geriye dönmek yoktur. Aksi takdirde dinimiz, vatanımız ve milletimiz mahvolur. Askerler! Bütün dünya size bakıyor. Sizin için ya muzaffer olarak muharebeyi bitirmek veyahut harp meydanında şanlı bir surette ölmekten başka kurtuluş yoktur."¹¹

Sonuçları itibariyle tarihe yön veren, her karesinde farklı bir tarih yazılmış olan Çanakkale Savaşı hakkında yazılan hatıratların -yayınlananları kısmıyla- istenilen seviyede olduğu söylenemez. Burada hatıratların eşliğinde Çanakkale'yi okumak isteyenler için bazı kitapları da zikretmek yerinde olacaktır:

*Necati İnceoğlu, *Siper Mektupları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.

*İ. Hakkı Sunata, *Gelibolu'dan Kafkaslara, Birinci Dünya Savaşı Anıları*, İş Bankası Kültür yayınları, 2003.

*Mehmet Fasih, *Kanlısirt Günlüğü*, haz.: Murat Çulcu, Arba yayınları, İstanbul 1997.

*Münim Mustafa, *Cepheden Cepheye*, Arma Yayınları, İstanbul 1998.

*İ. Uğurlu İlgar, *N. Esat Paşa, Çanakkale Hatıraları*, Örgün yayınevi, İstanbul 2003.

*Şerif Güralp, *Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesi'nden Filistin'e*, Güncel yayıncılık, İstanbul 2003.

Kaynakça

Aubrey Herbert, *Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı*, çev.:Seyfi Say, Yeditepe yay., 2007.

Ataksor, Halis, *Çanakkale Raporu –Binbaşı Halis Bey'in Savaş Notları*, Timaş yayınları, 2000.

⁹ Mühlman, Carl, *Çanakkale Savaşı-Bir Alman Subayının Hatıraları*, terc.: Sedat Umran, Timaş yayınları, 2009, 103-104.

¹⁰ Yılmaz, Tuncay, *Alçıtepe'den Anafartalar'a Çanakkale Kara Muharebeleri*, Yeditepe yayınları, 2006, s.96-97.

¹¹ *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı 2*. Kitap, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı yayınları, Ankara 1978, s.440.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı 2. Kitap, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı yayınları, Ankara 1978.

Çanakkale Hatıraları-III, -Mahmut Sabri Bey'in Seddülbahir Muharebesi Hatıraları, haz.: Metin Martı, Arma yay., 2003.

Çöl, Emin, Çanakkale-Sina Savaşları –Bir Erin Anıları-, haz.: Celal Kazdağlı, Nöbetçi yayınları, 2009.

Ellis Ashmead Bartlett, Bir İngiliz Savaş Muhabirinin Kaleminden Çanakkale Gerçeği, çev.: Yüzbaşı Rahmi, haz.: Muzaffer Albayrak, Yeditepe yay., 2007.

Erdemir, Lokman; Güneş, İsmail, Meçhul Subay –Çanakkale Cephesi'nde Bir Topçu Subayının Günlüğü- Timaş yayınları, 2015.

Henry Morgenthau, Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, çev.: Seyfi Say, Yeditepe yay., 2007.

Mühlman, Carl, Çanakkale Savaşı-Bir Alman Subayının Hatıraları, terc.: Sedat Umran, Timaş yayınları, 2009.

Saraçoğlu, Ahmet Cemalettin, Düşman Geliyor Top Başına, Yeditepe yay., 2007.

Yılmaz, Tuncay, Alçitepe'den Anafartalar'a Çanakkale Kara Muharebeleri, Yeditepe yayınları, 2006.